

كورد و جيهانى "ناروژئاوايى"

22-02-2020

نووسه رەكان

زريان روژه لاتى

كورتە : يەكئىك لە ديارترين باسه كانى ئەمسالى كۆنفرانسى ئاسايش لە ميونيخ، سەردەمى "ناروژئاوا" يىه لە سياسەتى جيهانىدا. هەرچەندە باسه كانى تايبەت بە كەمبۆنەووى كاريگەريى روژئاوا لەسەر جيهان تازە نين، بەلام چەمكى "ناروژئاوايى" دەستبردن بوو بۆ بابەتئىكى گەورە كە پۆتانسيئىلى گۆرپنى سياسەتى جيهانى لەهەناودايە.

يەككە لە ديار تىرىن باسەكانى ئەمسالى كۇنفرانسى ئاسايش لە ميونيخ، سەردەمى "نارۇژئاوا" يىپە لە سياسەتى جىھانىدا. ھەرچەندە باسەكانى تابىت بە كەمبىوونەھى كارىگەرى رۇژئاوا لەسەر جىھان تازە نىن، بەلام چەمكى "نارۇژئاوايى" دەستىردن بوو بۇ بابەتتىكى گەرە كە پۇتانسىيىلى گۇرپنى سياسەتى جىھانى لەھەناودايە.

كورد لەكوپى جىھانى "نارۇژئاوايى" دايە؟ پىويستە لەم قۇناغەشدا چۇن بچوولتتەھە؟ ئەمانە پرسىارى گىرنگن، چونكە كارىگەرى ئەو گۇرپنەي كە ئىستا خەرىكە روودەدات، بۇ ھەموو رۇژھەلەتلى نىوھپاست و كوردستانىش شۇردەبىتتەھە.

بابەتى سەرەكىي ئەمجارەي كۇنفرانسى ميونيخ كە (14-16) ى ئەم مانگە بەرپۇھەچو "نارۇژئاوايىبوون" لە سياسەتى جىھانىدا بوو. چەمكى "نارۇژئاوايىبوون" كە لە راپۇرتەكەي ولفگانگ شىنگەر، سەرۇكى كۇنفرانسەكەدا باسكرا، دواتر لە گوتەي بەشېك لە بەرپىرسانى ئەورويپىشدا رەنگىداپەھە. بەلام ۋەزىرى دەرەھەي ئەمريكا ۋەك زىادەپۇبى ئاماژەي بۇ كرد.

لە راپۇرتەكەي ئەمسالى كۇنفرانسى ميونيخ ئەو بەرپوونى ديارە كە روانگەي نارۇژئاوايىبوون نەك لە دىدىكى جۇگرافى، بەلكوو لە روانگەيەكى سياسى- ئەمنى و بەپپى ھەندىك پىوھرى ۋەك:

1- پابەندبوون بە لىبرال- دىموكراسى و مافەكانى مرۇف.. 2- ئابوورىي بازار.. 3- ھاوكارىي نىوھەلەتلى لەرپى رىكخراۋە نىوھەلەتتەپەكانەھە سەيركراۋە.

جا ئەگەر بەپپى ئەو پىوھرانەي رۇژئاوا كە بۇ خۇبشيان جىگەي پرسىارن، تەماشاي دىئاي ئەمپۇ بەكىن، ناھەق نىپە ئەگەر بلىين دىئا زىاتر لە رۇژئاوايىبوون بەرەو نارۇژئاوايىبوون دەچىت. رۇژم و دىدگاي سياسى، پۇبۇلىستى و نەتەۋەگەرا و ناساز لەكەل مافەكانى مرۇف، لە ئەمريكا، چىن و رووسياۋە بگرە ھەتا ئەورويپا و رۇژھەلەتلى نىوھپاست، مۇرى خۇبان لە چارەكى يەكەمى سەدەي بىستوبەك داۋە.

بەماكانى ئابوورىي بازار و بازىرگانىي ئازاد لەرپى جەنگە ئابوورىيەكانەھە كەوتوونەتە ژىر پرسىار. ھاوكارىي نىوھەلەتلى لەرپى دامەزراۋە نىوھەلەتتەپەكانەھە ۋەك جازان بىر ناكەن و تواناي چارەسەر كىردنى كىشەكانى دىئايان نىپە. بەپپى راپۇرتەكەي كۇنفرانسى ميونيخ، لە 193 ۋلەتلى ئەندامى نەتەۋەپەكگرتوۋەكان، تەنبا 129 يان لە ۋەختى خۇبدا پارەي ئەندامبوونىان دەدەن كە ئەمەش خۇي بايەخى ئەو

دامەزراۋەپە كەمتر دەكاتەھە. ئىستا ئىدى لە جىياتى ئەنجوومەنى ئاسايشى نىوھەلەتلى و نەتەۋەپەكگرتوۋەكان، بۇ چارەسەر كىردنى كىشەكان زىاتر پەنا بۇ پەپەھەندىيە دووقۇلى و چەند قۇلىيەكان و كۇنفرانسەكان دەبردىت.

لە ھەمووشى گىرنگىر ئەوھەپە كە تىگەپىشتىنى رۇژئاوا لە پرسە ئەمىنيەكان بەرەو گۇرپان دەچىت. ئەمريكا گەشەي تەكنۇلۇژىي چىن و ھۇشى زىرەك لەو ۋلەتە، لە رووسيا بە مەترسىدارتر دەزانىت. ئەورويپا چىن و رووسيا و ئەمريكا بە مەترسى بۇ سەر ئايندەي خۇي دەزانىت و لە خەمى داھاتووي خۇبداپە. ناتۇش كىشەي تىداپە. قەيرانى سووربا نەك لە نەتەۋەپەكگرتوۋەكان، بەلكوو لە ئاستانە و سۇچى، كىشەي لىبىياش نەك لە نىوبۇرك، بەلكوو لە بەرلىن گىتوگۇي لەسەر دەكرىت.

ئىستا بە دىئايىيەكى زىاترەھە دەتوانىن بىژىن دىئا بەھىۋاشى و لەسەرخۇ بەرەو نەزمىكى تازە دەچىت كە لەوانەپە پىوھرەكانى، ئەوانەي رۇژئاوا نەبن!

رەنگدانەھەي "نارۇژئاوايى" لە رۇژھەلەتلى نىوھپاست

زۇرپك لە دەۋلەتلى ئىستاي رۇژھەلەتلى نىوھپاست بەرھەمى قۇناغىكەن كە ھىزە رۇژئاوايىپەكان بەسەر سياسەتى جىھانىدا زالبوون. لە كۇي 16 ۋلەتلى ديارى رۇژھەلەتلى نىوھپاست لە 11 ياندا جۇرپك رۇژمى سياسى تۇتالىتەر ھەن كە يان پادشاين يان كۇمارىن. تەنبا پىنجىان جۇرپك دىموكراسىيان تىداپە كە ئەوانىش جگە لە فوبرس و ئىسرائىل، لە پاشەكشەدان. زۇرپەي ۋلەتلى ناۋچەكە لە رىزەكانى

ھەرەدواۋەي مافەكانى مرۇف و دىموكراسى و ئازادىدان. لانىكەم تا ئىستا، ھەرچۇرە خاوستىكى گۇرپانكارى لەم ناۋچەپە بەبەرچاۋى دىئا و لەژىر ھەژمۇونى "نەزمى رۇژئاوايى" دا بە توندترىن شىۋاز سەركوتكراون، دواترىن نموونەيان عىراقە كە لە رىزى دىموكراسىيە

گەنجەكانى ئەم ناۋچەپە دادەنرپت! خۇي لە بنەرەتدا ئەكتەرە سەرەكىيەكانى جىھان زىاتر لە پىوھرە رۇژئاوايىپەكان، بەپپى ھاوسەنگىي ھىز و بەرژەۋەندى لەكەل دەۋلەتلى ئەم ناۋچەپە جۇلوانەتەھە. بەرھەمى ئەمەش زۇرپوونى پەنابەران، كىشەي تىرۇر و تاوانى رىكخراۋە كە لەسەر رۇژئاواش ھەرەشەن. ئىستاش كە خۇدى رۇژئاوايىپەكان باس لە سەردەمى نارۇژئاوايى لە دىئا دەكەن، لەوانەپە ۋەپە بەشېك

لە سەر كىردەكانى رۇژھەلەتلى نىوھپاست بۇ سەركوتكارىي زىاتر بەررتز بىتتەھە و داشى رۇژمە سياسىيەكانى ئەم ناۋچەپە سوارتر بىت. لە بنەرەتدا ئەو پىوھرانەي كە رۇژئاوا باسىان دەكات، زىاتر بۇ رۇژئاواپە نەك ھەموو جىھان. ئەوان بە كىردەھە، زىاتر لە بۇا كىردەھەي ھەموو پىوھرە رۇژئاوايىپەكان، كارىان لەسەر ئەوانە كىردوۋە كە دەسكەوتى ئابوورى و سياسىي خىزاترىان ھەپە. بىگۇمان بازىرگانىي ئازاد لە جۇرى رۇژمە سياسىيەكان و مافەكانى مرۇف پىپايەختر بوۋە بۇ رۇژئاوا. ھەلبەت دواچار ئەمانەش لەشېۋەي كىشەكانى پەنابەران،

تىرۇر و رىكخراۋە تاوانكارىيەكانەھە بەسەر ئەواندا شكاۋنەتەھە. ئەو دۇخەي كە ئىستا لە رۇژھەلەتلى نىوھپاست ھەپە و ئەو كىشەكانى كە لەم ناۋچەپە ۋەپە بەرەو دىئا دەچن، لە ئەنجامى چاۋپۇشكىردنى رۇژئاواپە لەو پىوھرانەي كە خۇي بانگەشەي بۇ كىردوون.

ئەو كاتەي كە رۇژئاوا ھىزى سياسى و سەربازىي ھەبوو بۇ جىگىركىردنى پىوھرەكانى، زىاتر رىگاي دانوستاندن و رىككەوتنى لەكەل رۇژمە سياسىيەكانى ئەم ناۋچەپە گرتەبەر و ئىستاش كە ھىزەكەي لە داكشانداپە، كارىكى ئەتۇي پىناكرىت مەگەر چارىكى دىكە خۇي

كۆپكەتەوه!

نارۋىژىئاۋايىبوون بە دىۋىكى دىكەشدا گوزارشت لە كەمبۈونەوهى بالادەستى سەربازى و سىياسى رۇژئاۋا لە رۇژھەلتى نىۋەپاست دەكات. ئەمەش جگە لە جەنگى ناراستەوخۇ، ئەگەرى پىكدادان و بەرىكەوتنى راستەوخۇ دەولەتانىشى زياتر كىردووه. لە دەرياۋە تا دەريا (كەنداۋ - دەرياي مېدىتەررەنە)، لە باشوورى رۇژھەلتى نىۋەپاست ھەتا مىلى باكورى ئەم ناۋچەيە، زنجىرەيەك ناكۆكى و مەملانئى بەھىز لە ئارادان كە ماتەوزەي جەنگيان تىدايە. بەپى راپۇرتى كۆنفرانسەكەي مېونىخ، لە سالى 2020دا جگە لە سووربا، ئەگەرى پىكدادان لە 10 ناۋچەي دىكە جىھان ھەيە كە پىنجيان لە رۇژھەلتى نىۋەپاست و ئەفرىقان!

نارۋىنى سىياسەتى رۇژئاۋا و تارادەيەكىش گۇرپانى ئەولەويەتەكانى، بووئە ھۇي ئەوهى رووسيا بېتە يارىگۇپى سەرەكى لەم ناۋچەيەدا. لە كىشەي لىبىياۋە بگەرە ھەتا سووربا، ئىسرائىل - فەلەستىن، عىراق و ئىران، رووسيا يان يارىگۇپى يەكەمە يان بەرەو بەھىزبوون دەچىت. دەولەتانى رۇژھەلتى نىۋەپاستىش بابەخىكى زياتريان بە رووسيا داۋە و ھەوليانداۋە بەدوای ھاوسەنگىيەكدا بگەرپن. ئىسرائىل كە يەكەك لەبەرچاوتىن ھاۋپەيمانەكانى رۇژئاۋايە لەم ناۋچەيە، بەپى ھەماھەنگى لەگەل رووسيا ھەرگىز ناتوانى لە ئۇپەراسىۋنەكانى خۇي لەدزى ئىران لە سووربا بەردەوام بىت. كىشەوھى ئەمىرىكا لە عىراق لە كۇتايى 2011 و بىبارەكەي ترەمپ بۇ كىشەوھى ھىزەكانى لە سووربا، ۋاي لە سەۋدىيە و ولتاتنى ناۋچەكە كىرد بەشىۋەيەكى جىدىت بىر لە پىۋەندىيەكانىان لەگەل رووسيا و چىن بگەنەوھ.

بە لەبەرچاوتىنى مامەلەي راستەوخۇ مۇسكۇش لەگەل دەولەتانى ناۋچەكە و سىياسەتەكەي بۇ پاراستنى ۋەزەي مەۋجود، دەتوانىن بىزىن بالادەستى رووسيا لە رۇژھەلتى نىۋەپاست، دەتوانىت لەماۋەي درىزخايەندا بە زىانى گەشەكردنى دىموكراسى و پاراستنى مافەكانى مۇۋف لەم ناۋچەيە بىشكىتەوھ.

كورد و سەردەمى نارۋىژئاۋايى

سەردەمى نارۋىژئاۋايى پىرسى كوردى لە رۇژھەلتى نىۋەپاست لە دوورپىيانىكدا داناۋە. لەلەيەك دەرفەت لەلەيەكى دىكەش مەترسىيە لەبەردەمدايە. پاشەكشەي سەختەھىزى رۇژئاۋايى لەم ناۋچەيە، سەرەتا رىگەي بۇ گەلەكۆمەبەكى ناۋچەيى خۇشكرد كە بەتەماي پىچانەوھى كىانى ھەرىمى كوردستان بوو لە 2017. دواتر ئەمە لە رۇژئاۋاي كوردستانىش روويدا و بىدەنگىيەكى نىۋەولەتتىش بەرامبەر سىياسەتەكانى توركىيا لەمەر كىشەي كورد بىنزا. بەھەمانشىۋە، سەرى كىشەي كورد، ھاۋشىۋەيەي گەلەكەي لە كىشەكانى دىكە لە ئىرانىش ھەروا بە كىكراۋى ھىلارپاۋە.

كەمبۈونەوهى بالادەستى رۇژئاۋا لە جىھاندا دەتوانىت رىگا بۇ پىداۋىستى زياترى ئەوان بە ئەكتەرە نادەولەتتىيەكانى ۋەكوو كورد لەم ناۋچەيە خۇش بكات، بەلام ئەمە دىۋىكى دراۋەيەكە و دەتوانىت رىگا بۇ بەھىزبوون و ھاۋكارىي زياترى دەولەتانى ناۋچەكە خۇش بكات كە ئەۋەش بە زىانى كورد دەشكىتەوھ. ئىستا كورد بەشىۋەيەكى درووست ھەولنى راگرتنى بالانس لە پىۋەندىيەكانى لەگەل ئەمىرىكا - رووسيا، ئەوروپا و ولتاتنى ناۋچەكە دەدات، بەلام لەۋانەيە ئەمە ھەتا سەر بەكەلك نەبىت.

پاشەكشەي پىۋەرەكانى رۇژئاۋاش دەتوانىت رىگا بۇ درىزبوونەوھى تەمەنى رزىمە نادىموكراتىيەكانى ئەم ناۋچەيە خۇش بكات. ئەمەش بەردەوامىي كۆچ و پەنابەرىي چىنى نىۋەپاستى ئەم ناۋچەيە و درىزەكىشەي كىشە سىياسى و ئەمنى و كۆمەلەيەتتىيەكانى لىدەكەۋىتەوھ. كارىگەرىي گىزداۋەكانى ئەم ناۋچەيەش لەسەر پىرسى كورد، دەتوانىت لەشىۋەي بەردەوامىي ناكۆكىيە نىۋوخۇي و دەرەكىيەكانى كورددا بەردەوام بىت.

ئىمانۋىل ماکرۇن، سەرۋكى فەرەنسا لەسەر ئەم قۇناغى نارۋىژئاۋايە گوتوۋىتەي، ئەگەر مشوورى خۇمان نەخۇين كەسانىكى دىكە دىن و لە جياتى ئىمە بىرپارمان بۇ دەدەن. ئەمە بۇ كوردىش ۋايە. دواچار لە پىۋەندىيە نىۋەولەتتىيەكانىشدا بىنەمايەك ھەيە كە ھىچكەس فرىاي ئەۋىتر نەكەۋىت. دەپن ھەرەكەس مشوورى خۇي بخوات.

ئامادەي سىياسى و سەربازى بۇ نارۋىنىيەكانى قۇناغى نارۋىژئاۋايى پىرپاۋە. رىگايەكى ئەمەش بە چاكسازىيەكى راستەقىنە، دەزگامەندىي سىياسى و سەربازىيدا تىپەر دەبىت.